

Πανεπιστήμιο Κρήτης
Φιλοσοφική Σχολή
Τμήμα Φιλοσοφικών και Κοινωνικών Σπουδών

ΣΥΜΠΟΣΙΟ

ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ:

ΔΙΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ

Στη Μνήμη Παναγιώτη και Έφης Μιχελή

Περίληψεις Ανακοινώσεων

Το Συμπόσιο

ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ:

ΔΙΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ

Στη Μνήμη Παναγιώτη και Έφης Μιχελή

διοργανώνεται

από το Τμήμα Φιλοσοφικών

και Κοινωνικών Σπουδών

του Πανεπιστημίου Κρήτης.

Χρηματοδοτείται από τον τακτικό

προϋπολογισμό του Τμήματος

Οργανωτική Επιτροπή:

Κώστας Ανδρουλιδάκης

Γιώργος Ζωγραφίδης

Γιάννης Κουγιουμουτζάκης

Γιώργος Νικολακάκης

Κώστας Σαργένης

**Γραμματειακή και Οργανωτική
υποστήριξη:**

Φοιτητές του Εργαστηρίου Ψυχολογίας

του Τμήματος Φιλοσοφικών & Κοινωνικών Σπουδών

Στο Εξώφυλλο:

Παναγιώτη Μιχελή, «Προθήκη καταστήματος στην Κέρκυρα»

Εναρκτήρια ομιλία

Διονύσης Ζήβας

*Ομότιμος Καθηγητής Αρχιτεκτονικής, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο
Πρόεδρος Δ.Σ. Ιδρύματος 'Παναγιώτη και Έφης Μιχελή'*

Ο ομιλητής θα αναφερθεί στη ζωή και στο έργο του Παναγιώτη και της Έφης Μιχελή καθώς και στους σκοπούς του Ιδρύματος 'Μιχελή'.

Λαϊκή Αρχιτεκτονική: εθιμολογικά και τυπολογικά

Γεώργιος Αικατερινίδης

*Δρ. Φιλολογίας, τ. Διευθυντής Ερευνών Κέντρου Λαογραφίας Ακαδημίας Αθηνών
Επίτιμος Δρ. Τμήματος Φιλοσοφικών & Κοινωνικών Σπουδών, Παν/μιο Κρήτης*

Η λαϊκή αρχιτεκτονική, με τα ποικίλα δημιουργήματά της, αντιπροσωπεύει δυναμική έκφραση της τέχνης και τεχνικής του λαού, ιδιαίτερα όσον αφορά το σπίτι, το οποίο μετουσιώνεται σε χώρο ιερό, κέντρο οικογενειακό και λίκνο κοινωνικό, και γι' αυτό, από τη θεμελίωση έως τη στέγαση και κατοίκησή του, πλαισιώνεται από πλούσια εθιμολογία που αποβλέπει στη στερέωσή του και στην ευτυχία των ενοίκων.

Το σπίτι, ξεκινώντας από απλές μορφές που παρέχουν στοιχειώδη ασφάλεια και προστασία σε ανθρώπους και ζώα, προχωρεί σε συνθετότερους και πλέον εξελιγμένους τύπους που δείχνουν την ικανότητα και την έμφυτη καλαισθησία των φορέων της λαϊκής αρχιτεκτονικής, οι οποίοι ήταν συνήθως εντόπιοι τεχνίτες ή ομάδες από οργανωμένους σε ειδικές συντεχνίες μαστόρους, όπως οι κτίστες των Χουλιοροχωρίων της Ηπείρου, οι οποίοι μάλιστα για τη μεταξύ τους συνεννόηση χρησιμοποιούσαν τα «κουδαρίτικα», ειδική συνθηματική γλώσσα, όπως συνέβαινε και με τα μέλη άλλων επαγγελματικών ομάδων με κοινά συμφέροντα.

Η διάσωση σήμερα των δημιουργημάτων της λαϊκής αρχιτεκτονικής στις ποικίλες μορφές και εκφράσεις της, δεν σημαίνει μόνο διαφύλαξη αισθητικών στοιχείων του παρελθόντος που εξακολουθούν να γοητεύουν, αλλά σηματοδοτεί την ανάπλαση διαδικασιών, μέσα από τις οποίες ο άνθρωπος μπορεί να εναρμονίζεται περισσότερο με τον εαυτό του και το περιβάλλον του.

Η παρουσία της κλασικής και της ρομαντικής γερμανικής Αισθητικής στη νεοελληνική σκέψη: σταθμοί μιας πρόσληψης

Κώστας Ανδρουλιδάκης

Επ. Καθηγητής Φιλοσοφίας

Τμήμα Φιλοσοφικών & Κοινωνικών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Η παρουσία της γερμανικής φιλοσοφίας και ειδικότερα της Αισθητικής στη νεοελληνική σκέψη είναι σημαντική και έχει επισημανθεί επανειλημμένα. Στην ανακοίνωση αυτή, η οποία δεν μπορεί φυσικά να αποτελέσει μια πλήρη και εξαντλητική μελέτη ενός τόσο μεγάλου θέματος, θα επιχειρήσω μια συνοπτική επισκόπηση ορισμένων από τους κυριότερους σταθμούς της πρόσληψης και αξιοποίησης της κλασικής, αλλά και της πρώιμης ρομαντικής, γερμανικής Αισθητικής (περίπου 1781-1831) στην Ελλάδα.

Ενδεικτικά, θα γίνει αναφορά στους ακόλουθους σταθμούς της πρόσληψης αυτής: (α) Σολωμός και Πολυλάς, (β) Επτανησιακός εγελιανισμός και ιδεαλισμός (Στρατούλης, Χαντσερής, Βράϊλας-Αρμένης, Γρατσιάτος), (γ) Γ. Βιζυηνός, (δ) Νεοκαντιανισμός (Θεοδωρακόπουλος, Τσάτσος), (ε) Κλασικισμός (Φ. Πολίτης, Ι. Συκουτρής), (στ) Ε. Π. Παπανούτσος.

Η τέχνη ως ανακούφιση από το φορτίο της πραγματικότητας

Γεωργία Αποστολοπούλου

Καθηγήτρια Φιλοσοφίας

Τμήμα Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής & Ψυχολογίας, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Ο Arnold Gehlen (1904-1976), ένας από τους κλασικούς εκπροσώπους της φιλοσοφικής ανθρωπολογίας, έχει αναπτύξει μια από τις πιο σημαντικές θεωρίες για τη μοντέρνα ζωγραφική. Ο ίδιος ξεκινάει από ανθρωπολογικές και κοινωνιολογικές προϋποθέσεις, για να υποστηρίξει ότι η μοντέρνα ζωγραφική αποτελεί μια εξεικονιστική δραστηριότητα που διαδραματίζεται στο ενδιάμεσο πεδίο της ασυμμετρίας μεταξύ της συνείδησης του εγώ και της συνείδησης του κόσμου. Η βασανιστική συνείδηση της ασυμμετρίας δεν θεραπεύεται πλέον μετά την παλαίωση της μεταφυσικής, αλλά βρίσκει σημαντική ανακούφιση στη μοντέρνα ζωγραφική. Αυτό συμβαίνει, επειδή η εικόνα στη μοντέρνα ζωγραφική

παραμένει απροσδιόριστη, αφού ούτε μιμείται ούτε αναπαριστάνει, δεν είναι όμως και χωρίς νόημα, αλλά περικλείει ένα είδος στοχασμού χωρίς γλώσσα.

Ενώ ο άνθρωπος μετά τη μεταφυσική δεν βρίσκει σταθερό σημείο για να στηρίξει την ύπαρξή του, η εικόνα της μοντέρνας ζωγραφικής τού προσφέρει ένα στήριγμα κρυφού νοήματος και δεν τον αφήνει να καταρρεύσει υπό το βάρος της ανυπόφορης συνείδησης της υπαρξιακής αβεβαιότητάς του. Ωστόσο αυτή η ανακούφιση διαρκεί όσο και η θεώρηση της εικόνας και δεν μεταθέτει τον θεατή στη μεταφυσική βεβαιότητα.

Η ανακοίνωση περιλαμβάνει συστηματική ανάλυση και κριτική αποτίμηση της θεωρίας του Gehlen.

Φύση και ηχητικά περιβάλλοντα στο έργο του Ι. Ξενάκη

Ασπασία Γεωργάκη

*Λέκτωρ Μουσικής Τεχνολογίας
Τμήμα Μουσικών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Αθηνών*

« ...Να ευαισθητοποιείσαι με τα φυσικά φωτεινά φαινόμενα· κεραυνός, σύννεφα, σπινθηροβόλα θάλασσα, ουρανός, ηφαίστεια αντικατοπτρισμοί.....

*Να προτιμάς τον ίλιγγο που δημιουργεί η άβυσσος του έναστρου ουρανού, όπου βυθίζουμε το κεφάλι μας ξεχνώντας τη γη που ακουμπούν τα πόδια μας ή επίσης τον σουρεαλισμό των ονείρων όπου δύο υπερφωτεινά φεγγάρια ανεβαίνουν ταυτόχρονα στον μαύρο ουρανό. Στην πραγματικότητα αυτό που συμβαίνει είναι ότι το φως είναι κοντά στη μουσική όσον αφορά τις αφηρημένες όψεις του: μορφές, κινήσεις, εντάσεις, χρώματα, εκτάσεις... Να τις φαντάζεσαι, να τις συνδυάζεις, να τις αντιπαραθέτεις, να τις κάνεις να εξελίσσονται σαν φωτεινά τοπία γαλαξιών και διαστρικά αέρια που φωτίζονται από νέους γαλάξιους ήλιους ή διαφορετικά σε γιγαντιαίες κινήσεις εμπνεόμενες από τις εκρήξεις του *supernovae*...»*

*Ι. Ξενάκης, Μουσική φωτεινή για τα μάτια συμμετρικά
στην ηχητική μουσική για τα αυτιά**

Ο Ξενάκης, πρωτοπόρος συνθέτης και στοχαστής του 20^{ου} αιώνα που εξερεύνησε τις σχέσεις μουσικής, μαθηματικών και φυσικής, εφηύρε νέα εργαλεία στον χώρο της μουσικής τεχνολογίας και άνοιξε τις πύλες για τη διερεύνηση ενός άγνωστου ηχητικού σύμπαντος, όπου η φύση παίζει

* “Festival d'Automne à Paris 1972-1982”, Jean-Pierre Leonardini, Marie Collin και Joséphine Markovits, Ed. Messidor/Temps Actuels, Παρίσι, 1982, σ. 218.

πρωταρχικό ρόλο μνημοσύνης και υλικού αφετηρίας για την πραγμάτωση των ιδεών του.

Στο πλαίσιο αυτής της ανακοίνωσης θα αναφερθούμε εν συντομία στην πολυπρισματική προσωπικότητα του Ι. Ξενάκη, χαρακτηρίζοντάς τον σαν «γεφυροποιό» στον χώρο και στον χρόνο μέσα στο παγκόσμιο σύμπαν της μουσικής, και θα συνεχίσουμε με τη συμβολή του στην ανάδειξη του ηχητικού και φυσικού περιβάλλοντος της φύσης μέσα από τα ριζοσπαστικά έργα του.

Μέσα από μια μεθοδολογική προσέγγιση θα αναδείξουμε τις διόδους αναφοράς της φύσης στο έργο του, όπως η μίμηση της φύσης μέσω οργανικών ήχων, η ανάδειξη της έννοιας του χώρου στη μουσική με κύριο άξονα τη φύση, τα φωτεινά και ηχητικά περιβάλλοντα των πολυτόπων σε διάδραση με το φυσικό περιβάλλον των Μυκηνηών και της Περσέπολης, την έννοια του συνεχούς που υπάρχει στη φύση και τη μεταφορά του στον οργανικό ήχο κ.ά.

Η παρουσία της φύσης στο έργο του Ιάκωβου Ξενάκη έρχεται και επανέρχεται με διαφορετικές μορφές· μέσα από τα πολύτοπα που διαδραματίζονται στην άγρια φύση (μεταφέροντας τις μνήμες του παρελθόντος στο σήμερα) έως και την αναπαράσταση ηχητικών περιβαλλόντων σε έργα του με όργανα όπου ανακαλεί μνήμες από τη νεανική του ηλικία.

Ο Ξενάκης χαράσσει μια νέα αισθητική όχι μόνο στον χώρο της μουσικής και εν γένει των τεχνών, όπως επίσης της σύμμειξης τεχνών και επιστήμης, αλλά επίσης και στον χώρο της ακουστικής οικολογίας, όπου η φύση πρωτοστατεί σαν πηγή έμπνευσης και δημιουργίας.

Η εικονοκλαστική τάση στις εικαστικές τέχνες μετά το '60

Ελένη Δροσοφορίδου

Δρ. Ιστορίας της Τέχνης του Πανεπιστημίου του Manchester

Στα μέσα της δεκαετίας του '60 έκανε την εμφάνισή της μια μορφή τέχνης που έγινε γνωστή ως «εννοιολογική». Αυτό το είδος τέχνης χρησιμοποίησε αντί άλλου υλικού τις υπάρχουσες θεωρίες περί τέχνης και μέσα στη γενικότερη τάση αμφισβήτησης των αρχών του Μοντερνισμού έφτασε στο έσχατο σημείο ν' αμφισβητήσει το ότι η ύπαρξη υλικού αντικειμένου είναι απαραίτητη για την ύπαρξη τέχνης. Αυτό οδήγησε σε κάποια ακραία συμπεράσματα. Αφενός δημιουργήθηκε

η πεποίθηση ότι βιώνουμε το τέλος της τέχνης. Αφετέρου κλονίστηκαν οι ήδη αμφισβητούμενες προσπάθειες ορισμού της τέχνης, με αποτέλεσμα η παραγωγή τέχνης των τελευταίων σαράντα χρόνων να αποτελεί μια σειρά πειραματισμών προς κάθε κατεύθυνση χωρίς καμία αίσθηση συνοχής.

Ως συνέπεια, οι θεσμοί που περιβάλλουν και προβάλλουν την καλλιτεχνική παραγωγή εμφανίζονται ανεπαρκείς σε αυτόν τον ρόλο, καθιστώντας αναγκαία την αναπροσαρμογή τους. Τη μεγαλύτερη δυσκολία αντιμετώπισε, και αντιμετωπίζει ακόμα, η θεωρητική προσέγγιση της τέχνης αυτής. Μέρος της δυσκολίας αποτελεί το γεγονός ότι ο τρόπος που μιλούμε για την τέχνη έγινε το ίδιο το περιεχόμενο της εννοιολογικής τέχνης. Ο A. Danto θεωρεί ότι η περίοδος αυτή είναι μια περίοδος μετάβασης της τέχνης σ' ένα υψηλότερο επίπεδο αυτοσυνειδησίας ανάλογο με αυτό που επετεύχθη κατά τη μετάβαση στον Μοντερνισμό.

Η εισήγηση αποτελεί μια σύγκριση της προσπάθειας αναπροσαρμογής των θεσμών στις δύο αυτές μεταβατικές περιόδους της τέχνης.

Αξιολόγηση της διεπιστημονικής έρευνας σ' ένα κλασικό πρόβλημα αισθητικής:

Η μίμηση και η θεωρία της προσομοίωσης

Ιωάννης Ζειμπέκης

Αν. Καθηγητής Φιλοσοφίας, Πανεπιστήμιο Grenoble

Στην αρχαιότητα, η έννοια της μίμησης κάλυπτε ένα σύνολο αναπαραστατικών πρακτικών που σχεδόν συμπίπτει με τη σημερινή έννοια της καλλιτεχνικής αναπαράστασης: το θέατρο, τις εικόνες, την ποίηση, τη μουσική. Η έννοια εφαρμοζόταν σε γλωσσικές, μη-γλωσσικές και πραξιακές αναπαραστάσεις, ακόμα και σε ορισμένα αφηρημένα ή μη παραστατικά είδη. Το αν η αρχαία έννοια είχε την απαιτούμενη συνοχή παραμένει ανοιχτό ερώτημα.

Σήμερα, η αισθητική έχει ανανεώσει την έννοια της μίμησης υπό έναν ενιαίο ψυχολογικό ή νοητικό ορισμό παρμένο από τη γνωστική ψυχολογία: την *προσποίηση* (ή 'προσποιημένη πεποίθηση', *make-believe*), που άλλοτε απλά ονομάζεται *φαντασία* και άλλοτε πάλι, σε λιγότερο φαινομενολογικό επίπεδο περιγραφής, *προσομοίωση*. Έτσι, η σύγχρονη θεωρία εξηγεί την καλλιτεχνική αναπαράσταση και την

ιδιαιτερότητά της επικαλούμενη την ύπαρξη ειδικών νοητικών στάσεων και λειτουργιών. Η θεωρία της προσποίησης διατυπώθηκε για πρώτη φορά από τον Kendall Walton το 1973 και σταδιακά οδήγησε σε αλλαγή παραδείγματος στην αισθητική, αντικαθιστώντας τα γλωσσικά μοντέλα (Beardsley, Goodman) μ'ένα μοντέλο εμπνευσμένο από τη φιλοσοφία του νου. Μεταξύ των δυνατών σημείων της νέας θεωρίας είναι ο ισχυρισμός της ότι υπάρχουν στενές σχέσεις μεταξύ της καλλιτεχνικής αναπαράστασης και άλλων πρωταρχικών δραστηριοτήτων, όπως το παιχνίδι και η φαντασία· η εξήγηση που προτείνει της φαινομενολογικής εμπειρίας των μυθοπλασιών· και η προσπάθειά της να εξηγήσει τη σημασία της τέχνης επικαλούμενη την παρουσία μιας ειδικής ανθρώπινης ικανότητας.

Ωστόσο, παραμένει άγνωστο το πώς ανταποκρίνεται η θεωρία στα αιτήματα αντιπάλων και παλαιότερων θεωριών, ή και καθημερινών διαισθήσεων που αφορούν την τέχνη· λ.χ., στις κοινές πεποιθήσεις ότι η τέχνη αξίζει ως μορφή γνώσης και ότι τα έργα έχουν συμβολικές αξίες, ακόμα και όταν πρόκειται για μυθοπλασίες. Συνεπώς, η σύγχρονη θεωρία της μίμησης διατρέχει ένα παλαιό κίνδυνο – ότι αδυνατεί να εξηγήσει αφ'ενός τη σημασία των έργων τέχνης, αφ'ετέρου τις πολύπλοκες αντιδράσεις των ανθρώπινων υποκειμένων απέναντι σ'αυτά. Θα παρουσιάσω σύντομα τα επιχειρήματα υπέρ και κατά των διεπιστημονικών εφαρμογών σε τούτο τον τομέα, υποδεικνύοντας προς ποιες κατευθύνσεις θα μπορούσε να αναπτυχθεί η έρευνα έτσι ώστε να παραμείνει χρήσιμη για τον προσδιορισμό της αξίας και της λειτουργίας της τέχνης.

**Παλαιές και νέες εικονομαχίες:
από τον Λέοντα Γ' στους ταλιμπάν**

Γιώργος Ζωγραφίδης

Επ. Καθηγητής Φιλοσοφίας

Τμήμα Φιλοσοφικών & Κοινωνικών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Τι κοινό υπάρχει ανάμεσα στον πιστό που φιλάει την εικόνα του θεού του, στον υπήκοο που θυμιατίζει το άγαλμα του αυτοκράτορά του, στον πολίτη που γκρεμίζει την προτομή του πρώην δικτάτορα και στον επισκέπτη του μουσείου που μαχαιρώνει τον πίνακα του Πουσσέν «Χορός γύρω από τον χρυσό μόσχο»; Ανάμεσα στην αποκαθήλωση της εικόνας του Χριστού από τον Λέοντα Γ' Ίσαυρο και στον αποκεφαλισμό του

λαξευμένου Βούδα από τους αφγανούς ταλιμπάν; Το γεγονός ότι απέναντι σε όλες αυτές τις εικόνες προκαλείται μια ανθρώπινη συμπεριφορά. 'Βλέπω την εικόνα' σημαίνει εδώ ότι συμπεριφέρομαι προς αυτήν μ' έναν συγκεκριμένο τρόπο υπό συγκεκριμένες συνθήκες – η εικόνα είναι η χρήση της.

Και τι κοινό υπάρχει ανάμεσα στην εξορία των ποιητών από την πλατωνική πολιτεία και στους 'χριστιανικούς θεσμούς' του Καλβίνου, στη βιβλική απαγόρευση των ειδώλων και στα κηρύγματα καταδίκης του κινηματογράφου;

Εικονόφιλοι και εικονομάχοι συμφωνούν τουλάχιστον σε ένα πράγμα: στη δύναμη της εικόνας. Ο εικονομάχος δεν αρνείται αυτήν τη δύναμη· αρνείται την εικόνα, ακριβώς επειδή και ο ίδιος αναγνωρίζει (και συχνά φοβάται) τη δύναμή της. Είναι ο φόβος απέναντι στο αισθητό που τελικά καταλήγει στη λογοκρισία των αισθήσεων. Ο εικονομάχος δεν διανοείται να εκχωρήσει στις αισθήσεις το δικαίωμα να αναπαριστάνουν το νοητό και μέσω της τέχνης να το διαιωνίζουν. Κρατά για τον λόγο το δικαίωμα να θεσπίζει σημασίες και στη διαμάχη για κυριαρχία ανάμεσα στα εικονιστικά και τα γλωσσικά σημεία τάσσεται υπέρ των δεύτερων.

Η στάση απέναντι στην εικόνα είναι κάτι πολύ περισσότερο από ένα πρόβλημα της θρησκευτικής τέχνης και η στάση αυτή (με κάθε δυνατή εκδοχή της) παραμένει βαθιά ριζωμένη στους πολιτισμούς των τριών μονοθεϊστικών θρησκειών και προϋποθέτει (επικαλείται ή συγκροτεί) μια θεωρία για την πραγματικότητα και τους τρόπους με τους οποίους ο άνθρωπος επιδιώκει να την γνωρίσει, να μιλήσει γι' αυτήν και, μην το ξεχνάμε, να την ζήσει.

**Αριστείδης Κοϊντιλιανός,
ένας ιδιότυπος αισθητικός της μουσικής
στην Ύστερη Αρχαιότητα**

Παύλος Καϊμάκης

Αν. Καθηγητής Φιλοσοφίας

Τμήμα Φιλοσοφίας & Παιδαγωγικής, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Από τους ελληνιστικούς χρόνους και μετά, στην αρχαία ελληνική γραμματεία εμφανίζεται πληθώρα θεωρητικών κειμένων αφιερωμένων στη μουσική. Τα περισσότερα από αυτά πραγματεύονται κυρίως τεχνικά θέματα και θα εντάσσονταν σήμερα μάλλον στην περιοχή της μουσικολογίας.

Εξωριστή θέση ανάμεσα στα κείμενα αυτά κατέχει ένα έργο με τίτλο *Περί μουσικής*, για τον συγγραφέα του οποίου γνωρίζουμε μόνο το όνομα: Αριστείδης Κοϊντιλιανός. Το έργο παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, γιατί πέρα από τα καθαρά μουσικολογικά θέματα, αναφέρεται επίσης και σε θέματα αισθητικής της μουσικής, προσπαθώντας να δείξει πως η μουσική μέσα από την αρμονία μάς παρέχει ένα κατανοητό μοντέλο για την κατανόηση της φυσικής και μεταφυσικής πραγματικότητας, και επομένως την απόκτηση υψηλότερης γνώσης, μέσω της φιλοσοφίας.

Βεβαίως, όπως συμβαίνει και με τα περισσότερα έργα αυτής της εποχής, οι απόψεις που παρουσιάζει ο συγγραφέας δεν είναι πάντοτε πρωτότυπες, αλλά αυτό δεν μειώνει τη σημασία του έργου, αφού μας μεταφέρει πολύ σημαντικές πληροφορίες για εξέχοντες θεωρητικούς της μουσικής, όπως ο Δάμων ή ο Αριστόξενος ο Ταραντίνος, οι οποίες δεν μας είναι γνωστές από άλλες πηγές.

Στην ανακοίνωση θα παρουσιάσουμε ορισμένα από τα πιο ενδιαφέροντα θέματα αυτής της ιδιόρρυθμης 'μουσικής εγκυκλοπαίδειας' της αρχαιότητας.

Η αισθητική ως βίωμα: η περιπέτεια της μοντέρνας τέχνης

Μανόλης Καλιγιάννης

Ζωγράφος, τ. Διευθυντής Μουσείου Terriade

Τέχνη και νεωτερικότητα με αναφορές κυρίως στη ζωγραφική. Η διαρκής αναζήτηση μιας νέας 'αισθητικής' με άξονα την καινοτομία της μορφής στη διάρκεια του 20ου αιώνα.

Τα παραδείγματα που θα εκτεθούν αναφέρονται στη βιωματική εμπειρία ενός νέου ζωγράφου στο μεταπολεμικό Παρίσι.

Ο Πλάτων και η αττική κωμωδία

Βασίλης Κάλφας

Καθηγητής Φιλοσοφίας

Τμήμα Φιλοσοφίας & Παιδαγωγικής, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Είναι γεγονός ότι όταν ο Πλάτων επιλέγει να δώσει στη φιλοσοφία του διαλογική μορφή δεν υπάρχει καθιερωμένος τρόπος έκφρασης της φιλοσοφίας. Οι φιλόσοφοι του 6^{ου} και του 5^{ου} αιώνα π.Χ. έχουν εκφραστεί με αρκετούς διαφορετικούς τρόπους: με την πεζή πραγματεία, με την ποίηση, με χρησμικά αποφθέγματα. Ο φιλοσοφικός διάλογος είναι ένα νέο λογοτεχνικό είδος, που καθιερώνεται από τον Πλάτωνα και τους άλλους μαθητές του Σωκράτη. Αν αναζητήσει ωστόσο κανείς σε ποιο γνωστό λογοτεχνικό είδος βρίσκεται πιο κοντά ο πλατωνικός διάλογος, η αττική κωμωδία είναι χωρίς αμφιβολία η επικρατέστερη απάντηση.

Στην ανακοίνωση συγκεντρώνονται και αναλύονται οι σκόρπιες αναφορές του ίδιου του Πλάτωνα στον Αριστοφάνη και στην κωμωδία, κυρίως στην *Πολιτεία*, στο *Συμπόσιο* και στον *Φίληβο*.

Από την άλλη πλευρά, φαίνεται ότι ο Σωκράτης υπήρξε αγαπημένη φιγούρα των κωμικών ποιητών του τέλους του 5^{ου} αιώνα, εκπροσωπώντας τη λαϊκή εικόνα του φιλοσόφου. Με βάση τις σωζόμενες κωμωδίες του Αριστοφάνη, επιχειρείται η αξιολόγηση του ρόλου του Σωκράτη στο πλαίσιο της αττικής κωμωδίας και η συσχέτισή του με συγγενείς μορφές της κωμωδίας, όπως ο Ευριπίδης.

Η μουσική πριν και μετά την εμφάνιση του ανθρώπινου είδους

Αικατερίνη Μαζοκοπάκη

Υπ. Δρ. Αναπτυξιακής Ψυχολογίας

Γιάννης Κουγιουμουτζάκης

Καθηγητής Ψυχολογίας

Τμήμα Φιλοσοφικών & Κοινωνικών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Η μουσική, σήμερα όσο ποτέ άλλοτε, απασχολεί συστηματικά τους ψυχολόγους που μελετούν την ανθρώπινη ανάπτυξη. Σε πειραματικές και νατουραλιστικές μελέτες διερευνούν την καταγωγή και την ανάπτυξη των μουσικών ικανοτήτων στον ιστορικό χρόνο και στον πολιτισμικό χώρο που αναδύονται κατά την οντογένεση. Τα τελευταία 20 χρόνια η μελέτη των μουσικών χαρακτηριστικών (προσωδία, ρυθμός, μελωδία,

κτλ.) που εμφανίζονται στην αλληλεπίδραση βρέφους-σημαντικού άλλου απέφερε ανέλπιστους καρπούς, ενδεικτικούς του «μουσικού νου» με τον οποίο έρχεται στον κόσμο κάθε νεογνό και της «μουσικής αλληλεπίδρασης», μέσα στην οποία αναθρέφεται, αναπτύσσεται, εμποδίζεται, καταστέλλεται ή εκτινάσσεται η μουσική ικανότητα, διεργασία στην οποία ο ρόλος κάθε οικογενειακής ή τοπικής μικρο-κουλτούρας είναι τεράστιος. Απουσία της μουσικής ικανότητας στα βρέφη –αμουσία– δημιουργεί πολλά προβλήματα στην ανάπτυξή τους.

Η πρώτη ομιλήτρια θα παρουσιάσει ερευνητικό υλικό από το Εργαστήριο Ψυχολογίας του Τμήματος Φιλοσοφικών και Κοινωνικών Σπουδών, το οποίο μαρτυρεί τον έμφυτο εξοπλισμό των μουσικών ικανοτήτων κατά τον πρώτο χρόνο της ζωής στην παρουσία και στην απουσία μουσικών ερεθισμών και στην παρουσία και στην απουσία της μητέρας.

Ο δεύτερος ομιλητής θα θίξει την καταγωγή, την εξέλιξη και την ανάπτυξη της μουσικής σε επίπεδο ειδών. Τα διεπιστημονικά δεδομένα συγκλίνουν στην ενίσχυση της άποψης ότι η μουσική ως μορφή επικοινωνίας προηγείται της εμφάνισης του είδους μας και μέσα στο είδος μας προηγείται της ανάδυσης της γλώσσας. Βασικό κίνητρό της φαίνεται ότι είναι το μοίρασμα σε επίπεδο ατόμων και ομάδων, ενώ μεγάλο μέρος της αισθητικής της δεν είναι καρπός μάθησης.

Η μουσική εμπειρία ως ψυχονοητική λειτουργία

Γιώργος Μαραγκός

Αν. Καθηγητής Φιλοσοφίας

Τμήμα Φιλοσοφικών & Κοινωνικών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Αντιπαραβάλλοντας τη μουσική με τη γλωσσική εμπειρία, ο Ray Jackendoff έχει προτείνει ένα θεωρητικό πλαίσιο που περιλαμβάνει μια 'γενετική γραμματική' της τονικής μουσικής και ένα σύνολο από υποθέσεις σχετικά με τις ψυχονοητικές λειτουργίες, όσες είναι δυνατόν να συνυφαίνονται με τη μουσική εμπειρία. Οι υποθέσεις αυτές αφορούν την αντιληπτική και τη συγκινησιακή συνιστώσα του μουσικού βιώματος και εν πολλοίς εξειδικεύουν στο μουσικό πεδίο γενικές υποθέσεις από τα πεδία της γνωσιακής ψυχολογίας και της φιλοσοφίας του νου. Επί παραδείγματι, κατά τον Jackendoff, η μουσική αντίληψη έχει ως υπόβαθρο έμφυτους μηχανισμούς ακουστικής οργάνωσης, ως προς τη χρονική, τη μελωδική και την αρμονική διάσταση. Οι εν λόγω

μηχανισμοί, πάντα κατά τον Jackendoff, λειτουργούν σύμφωνα με το σχήμα της παράλληλης επεξεργασίας. Από την άλλη, η μουσική απόλαυση είναι δυνατόν να θεωρηθεί ότι σχετίζεται με ένα σχετικά 'στεγανό' μηχανισμό διά του οποίου η μουσική αντίληψη και συγκινησιακή απόκριση συντίθενται ως ολική μουσική εμπειρία.

Το πρόσωπο στο έργο του James Ensor

Αθηνά Μιράσγεζη

Δρ. Φιλοσοφίας, Ειδικός Επιστήμων

Τμήμα Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής & Ψυχολογίας, Πανεπιστήμιο Αθηνών

Το έργο του Βέλγου ζωγράφου James Ensor χαρακτηρίζεται από μια ταυτόχρονη εμμονή στο καρναβάλι και στον θάνατο. Μεταμφιεσμένοι και σκελετοί συνυπάρχουν στους πίνακές του. Η μάσκα είναι η κυρίαρχη μορφή – το γυμνό ανθρώπινο κρανίο θα είναι η πίσω όψη της μάσκας; Οι σκελετοί κυκλοφορούν ντυμένοι, όπως οι άνθρωποι. Οι άνθρωποι φορούν τη μάσκα για πρόσωπο, δεν έχουν άλλο πρόσωπο από τη μάσκα. Μάσκες άσπρες αλλά και ροδαλές, που τίποτα δεν προδίδει ότι είναι μάσκες, παρά μόνο το τέρμα τους, αφήνουν γρήγορα ακάλυπτο το κεφάλι ενός ανυποψίαστου ανθρώπου. Αφθονούν όμως και οι ασώματες μάσκες που περιτριγυρίζουν, περικυκλώνουν, πνίγουν τα ζωντανά πρόσωπα –τα ζωντανά πρόσωπα θα χρησιμοποιηθούν ως έσχατες μάσκες.

Τα ερωτήματα που γεννιούνται είναι πολλά: Η μάσκα αποκαλύπτει ή αποκρύπτει; Απελευθερώνει ή φυλακίζει; Το σώμα που έχει για κεφάλι μια μάσκα είναι άψυχο όπως αυτή, ή δίνει αυτό ψυχή στη μάσκα, και τελικά η μάσκα τού παίρνει την ψυχή του για να ζήσει αυτή; Βλέπουμε ανθρώπους που φορούν μάσκες ή μάσκες που έχουν μεταμφιεστεί σε ανθρώπους;

Η μάσκα έλκει την καταγωγή της από τους θεούς, τον θάνατο και το θέατρο. Ο ρόλος της μάσκας στο έργο του Ensor θα γίνει πιο κατανοητός μέσα από μια διεπιστημονική θεώρηση της μάσκας (ανθρωπολογική, ψυχολογική).

Κοινωνία και οργάνωση του χώρου στη νήσο Γαύδο

Γιώργος Νικολακάκης

*Αν. Καθηγητής Κοινωνικής Ανθρωπολογίας
Τμήμα Φιλοσοφικών & Κοινωνικών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Κρήτης*

Μια ανθρωπολογική και ιστορική προσέγγιση των κοινωνικών και οικονομικών διαδικασιών που μορφοποίησαν ένα μοντέλο οργάνωσης του χώρου.

Γίνονται αναφορές στη μορφή εγκατάστασης και κατοίκησης, καθώς και στην αξιοποίηση και εκμετάλλευση του χώρου.

Η νεωτερικότητα ως ρομαντική υποκειμενικότητα

Μιχάλης Πάγκαλος

*Δρ. Φιλοσοφίας, Διδάσκων στη θέση 'Μιχελή'
Τμήμα Φιλοσοφικών & Κοινωνικών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Κρήτης*

1. Η *απόσχιση* της καντιανής αισθητικής από τους κανόνες της αρχαίας *Ποιητικής*
2. Η νιτσεική 'αποθέωση' της τέχνης και του καλλιτέχνη
3. Thomas Mann: η φιγούρα του ρομαντικού καλλιτέχνη μέσα στη ναζιστική ιδεολογία
4. Ολοκληρωτισμός: η τέχνη ως πολιτική θρησκεία
5. *Αναπαράσταση* versus *έκφρασης*: Η αξία της επιστροφής στην αρχαία *Ποιητική*

Θα μελετήσουμε την έννοια της «ρομαντικής υποκειμενικότητας» ως έννοια-κλειδί προκειμένου να κατανοήσουμε το φαινόμενο της νεωτερικότητας. Η θέση ότι η τέχνη αποτελεί την πλέον αξιόπιστη 'ανθρωπολογία' της εποχής μας έχει υποστηριχτεί μεταξύ άλλων και από τον канаδό φιλόσοφο Charles Taylor στο μνημειώδες έργο του *Sources of the Self* (1989).

Θα εξετάσουμε ορισμένες βασικές κατηγορίες της καντιανής αισθητικής, οι οποίες απομάκρυναν ρητά την τέχνη από τον ορισμό που της είχε δώσει ο Αριστοτέλης στην *Ποιητική* του, δηλ. ως *μιμήσεως πράξεως* αποσκοπούσας στη διέγερση του *φιλανθρώπου* στοιχείου μέσα στον άνθρωπο.

Περνώντας αναγκαίως από τον σταθμό-Νίτσε θα δούμε να ιχνογραφείται ενώπιόν μας ο νεωτερικός (μετα)-ρομαντικός καλλιτέχνης

και η νεωτερική έννοια της καλλιτεχνικής συγκίνησης και του συναισθήματος. Το ρομαντικό έργο τέχνης δεν ενσωματώνεται πλέον στη *μεγάλη κλίμακα του όντος* (A. Lovejoy, *The great Chain of Being*, 1964) αλλά την παραβιάζει και την διαρρηγνύει, διανοίγοντας τη δυνατότητα μιας *διαρραγής* του αρχαίου κόσμου μέσω της ανάδυσης της νεωτερικής, ρομαντικής *υποκειμενικότητας*.

Με αφετηρία τις μεγάλες λογοτεχνικές συνθέσεις των Thomas Mann και Robert Musil θα δούμε, ακολούθως, τον τρόπο με τον οποίο η ανωτέρω φιγούρα του ρομαντικού καλλιτέχνη εργαλειοποιήθηκε και διαστρεβλώθηκε, προκειμένου να υπηρετήσει τους σκοπούς του ναζιστικού κράτους στο οποίο η «τέχνη» αποτέλεσε ισχυρό υποκατάστατο της θρησκείας. Η άποψη ότι ο ολοκληρωτισμός υπήρξε μια «πολιτική θρησκεία» που εσωκλείει μια «ρομαντική» ρίζα έχει μεταξύ άλλων υποστηριχτεί από τον φιλόσοφο Philippe Lacoue-Labarthe (*Le mythe nazi*, 1991) και από τον γνωστό γάλλο ανθρωπολόγο Louis Dumont (*Essais sur l'Individualisme*, 1983).

Τη στιγμή λοιπόν που η ρομαντική ιδέα της *έκφρασης* καταδεικνύει, με την *εργαλειοποίησή* της από τον ναζισμό, τα όριά της, το κρίσιμο ερώτημα που τίθεται είναι εάν η αρχαιοελληνική έννοια της *μίμησης*, μπορεί να ενοφθαλμίζει ακόμη μια καίρια σημασία για την κατανόηση της σύγχρονης καλλιτεχνικής δημιουργίας. Το ερώτημα αυτό, το οποίο θεωρώ αποφασιστικό, τόσο για την κατανόηση της τέχνης όσο και για εκείνην της νεωτερικότητας, αποτελεί τον άξονα περιστροφής της παρούσας εργασίας.

Μέτρα μέτρησης της Ελληνικής Αρχαιότητας και η χρυσή τομή: ο 'θησαυρός' των Σιφνίων

Ασπασία Παπαδοπεράκη

Γλύπτρια

Τα 16 μοιράσματα των ποδών της Ελληνικής Αρχαιότητας στα μοιράσματά τους έχουν μια απόλυτη αναλογική σχέση με το ανθρώπινο σώμα, έτσι ώστε χρησιμοποιώντας τα σαν εργαλεία ο αρχαίος καλλιτέχνης απέδωσε αρμονικά ναούς και γλυπτά, που προέκυπταν από την εικονιστική οικειότητα με το ανθρώπινο σώμα.

Στον 'Θησαυρό' των Σιφνίων στους Δελφούς έχουμε ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα γεωμετρικής τελειότητας καλυμμένο εκπληκτικά, ώστε να δίδεται με απλότητα η ομορφιά και με κυρίαρχη

θέση η γλυπτική. Ένα από τα μεγαλύτερα αριστουργήματα της αρχαϊκής γλυπτικής.

Στη μελέτη αποκαλύπτεται μια λογική και συνειδητή σύνθεση στη δομή, με έντονη την εντύπωση της υπολογισμένης αρμονίας. Αυτή η μελέτη φανερώνει ένα δείγμα της υψηλής συνύπαρξης των μαθηματικών και της αίσθησης με την επεξεργασία των δεδομένων της.

Η αρχιτεκτονική μεταφορά του σώματος: φαντασίας οίκηση

Στάθης Παπασταθόπουλος

*Δρ. Αναπτυξιακής Ψυχολογίας, Διδάσκων με το ΠΔ 407/80
Τμήμα Φιλοσοφικών & Κοινωνικών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Κρήτης*

Σκοπός αυτής της ανακοίνωσης είναι να παρουσιαστούν κάποιοι 'βασικοί τρόποι' της εμπειρίας που, αν και δεν μπορούν να χαρακτηριστούν έμφυτοι, συγκροτούνται αναπτυξιακά ως θεμελιώδεις οργανωτικοί τρόποι της εμπειρίας. Θα γίνει αναφορά στο «σωματικό σχήμα» και τον ρόλο που αναλαμβάνει στην ενοποίηση και οργάνωση του βασικού τρόπου επαφής του προσώπου με το περιβάλλον, την αντίληψη. Η αντίληψη, είναι μια ενεργητική διαδικασία, οργανωμένη αλληλοδραστικά και πρωταρχικά διυποκειμενικά. Η φαντασία εκδιπλώνει και συγκροτεί έναν χώρο μεταφοράς, συνάντησης και συγκρότησης νοημάτων από διάφορους τομείς της εμπειρίας, όπου η νοηματοδότηση και ανανοηματοδότηση γίνεται επί τη βάση των σωματικών βιωματικών τρόπων. Θα γίνει μια προσπάθεια να περιγραφεί πώς η αρχιτεκτονική εμπειρία καθορίζεται σε αυτό το πλαίσιο.

Ο Λακάν, το Ωραίο και το έργο τέχνης

Νίκος Παπαχριστόπουλος

*Δρ. Κοινωνιολογίας, Διδάσκων με το ΠΔ 407/80
Τμήμα Φιλοσοφικών & Κοινωνικών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Κρήτης*

Στο έβδομο Σεμινάριο, με τίτλο *Η ηθική της ψυχανάλυσης*, ο Λακάν διατυπώνει έναν λόγο για το Ωραίο και την έννοια της ομορφιάς σε σχέση με την περίπτωση της Αντιγόνης. Το Ωραίο εντοπίζεται στην ένωση με τον θάνατο, τον δεύτερο θάνατο της Αντιγόνης, όπως τον

εκφράζει ο χορός στην τραγωδία του Σοφοκλή. Το μοτίβο του δεύτερου θανάτου ως αποτύπωση του Ωραίου, ένα μοτίβο που κυριαρχεί και στα έργα του Σαντ στον οποίο αναφέρεται διεξοδικά ο Λακάν στο ίδιο Σεμινάριο, επαναπροσδιορίζει και τη σχέση του αισθητικά καλού με την καλλιτεχνική δημιουργία: το έργο τέχνης, στη λακανική θεωρία, έρχεται να εγγραφεί σε ένα κενό, σε ένα χάσμα, στην ανολοκλήρωτη σχέση του υποκειμένου με το φρουδικό Πράγμα. Θα γίνει μια συνοπτική παρουσίαση της θέσης αυτής.

Η ζωγραφική μίμηση στον Αριστοτέλη

Θεόπη Παρισάκη

Αν. Καθηγήτρια Φιλοσοφίας

Τμήμα Φιλοσοφίας & Παιδαγωγικής, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Ο Αριστοτέλης, όπως και ο Πλάτων, δεν ασχολείται συστηματικά με τη ζωγραφική, αλλά την χρησιμοποιεί συχνά ως αναλογία για να διατυπώσει τις σκέψεις του για την ποίηση. Ακολουθώντας τον Πλάτωνα, εντάσσει τη ζωγραφική –μαζί με τη γλυπτική, την ποίηση, τη μουσική και τον χορό– στις μιμητικές τέχνες και επιχειρεί να προσδιορίσει το είδος ή τον τρόπο της μίμησης που προσιδιάζει στην καθεμιά.

Ο Αριστοτέλης εκκινεί από την πλατωνική αντίληψη για την καλλιτεχνική μίμηση που βασίζεται στο μοντέλο της ομοιότητας. Η ομοιότητα όμως στην περίπτωση της ζωγραφικής μίμησης λειτουργεί εν είδει συμβόλου, καθώς τα καλλιτεχνικά μέσα της ζωγραφικής (σχήματα, χρώματα) χαρακτηρίζονται ως ‘σημεία’ χαρακτήρων ή συναισθηματικών καταστάσεων, σε αντίθεση προς τα καλλιτεχνικά μέσα της μουσικής (ρυθμός, μελωδία), τα οποία χαρακτηρίζονται ως μιμητικά ‘ομοιώματά’ τους.

Η παραπάνω άποψη του Αριστοτέλη για την ομοιότητα θα συσχετισθεί με εκείνη του γνωστικού χαρακτήρα της αισθητικής εμπειρίας, προκειμένου να αντληθούν ορισμένα συμπεράσματα ως προς τη μορφή της ζωγραφικής μίμησης στον Αριστοτέλη.

**Η έννοια του «βλέπω-εντός»
και η συγκρότηση της φιλοσοφικής αισθητικής
του Ρίτσαρντ Βόλχαιμ**

Παναγιώτης Πούλος

Επ. Καθηγητής Φιλοσοφίας & Αισθητικής, Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών

Στο αισθητικό έργο του Άγγλου φιλοσόφου Ρίτσαρντ Βόλχαιμ (Richard Wollheim, 1923-2003) συμπλέουν επιχειρήματα και θεωρήσεις που αντλούν την εγκυρότητά τους από διαφορετικούς γνωστικούς κλάδους και ποικίλες καλλιτεχνικές πρακτικές. Στην απόπειρά μας να εντοπίσουμε το νήμα που διατρέχει αυτό το πολυσχιδές έργο, θα εξετάσουμε τον ρόλο που διαδραματίζουν η παράσταση και η αντίληψη στην αργόσυρτη συγκρότηση της έννοιας του «βλέπω-εντός» (seeing-in), κατ' αντιδιαστολή προς άλλες αισθητικές και φιλοσοφικές προσεγγίσεις. Το νήμα αυτό, το οποίο σχετίζεται με μια προθεσιακή και υφολογική θεώρηση του εικαστικού νοήματος, μας επιτρέπει να κατανοήσουμε καλύτερα με ποιον τρόπο ο Βόλχαιμ διευρύνει το βεληνεκές της θεωρίας της τέχνης.

**Ο καθρέφτης και το μέτρο: οι μεταφυσικές και ηθικές
διαστάσεις της πλατωνικής κριτικής των τεχνών
στο 10^ο βιβλίο της Πολιτείας**

Κωνσταντίνος Β. Πρώιμος

Δρ. Φιλοσοφίας, Διδάσκων στη θέση 'Μιχελή'

Τμήμα Φιλοσοφικών & Κοινωνικών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Η κριτική της ποίησης και των συναφών με αυτήν μιμητικών τεχνών, η οποία αναπτύσσεται στο 10^ο βιβλίο της *Πολιτείας*, έχει γίνει συχνά στόχος κριτικής από επιφανείς μελετητές του Πλάτωνα όπως ο Γρηγόρης Βλαστός, η Julia Annas και ο Αλέξανδρος Νεχαμάς. Ο Πλάτων έχει κατηγορηθεί για υπερβολική αυστηρότητα που έρχεται σε αντίθεση με προγενέστερα βιβλία της *Πολιτείας*, για παραδοξολογία, αφέλεια και αυταρχικότητα, ιδιαίτερα στο σημείο που συγκρίνει τους καλλιτέχνες με αυτούς που αρκούνται να κρατούν έναν καθρέφτη για να αναπαράγουν τα πράγματα γύρω τους. Η ρητή άρνηση του Πλάτωνα στο 10^ο βιβλίο να αναγνωρίσει οποιαδήποτε αυτονομία στην αισθητική και η πρόθεσή του να

υπαγάγει την καλλιτεχνική δημιουργία σε εξωαισθητικά, πολιτικά κριτήρια δεν φανερώνει έναν υποβιβασμό της τέχνης, όπως πολλοί πιστεύουν.

Θα υποστηρίξω ότι η εικονοκλαστική λογοκρισία του Πλάτωνα δείχνει αντιθέτως κάποιον που δίνει στην τέχνη μεγάλη αξία και γι' αυτό ακριβώς πασχίζει πάση θυσία να ελέγξει πολιτικά την πρόσληψή της. Η τέχνη για τον Πλάτωνα έχει μια ευρεία μεταφυσική και ηθική σημασία, την οποία είναι φυσικό να παρεξηγούν όσοι προσδοκούν μια αισθητική αντιμετώπισή της η οποία του είναι μάλλον αδιάφορη. Αν όντως η τέχνη καλύπτει ένα ευρύ φάσμα δημιουργικών δραστηριοτήτων, έχει όπως κάθε ανθρώπινη δημιουργία μια έμμεση και μακρινή σχέση με τις ακλόνητες και αιώνιες ιδέες τις οποίες δεν έφτιαξε ποτέ ανθρώπινο χέρι. Η τέχνη γι' αυτό δεν παρουσιάζει παρά την ίδια την πραγματικότητα ή καλύτερα το αντεστραμμένο είδωλό της σ' ένα πλαίσιο το οποίο βοηθά με τις ανθρωποκεντρικές παραμέτρους του τον προσανατολισμό, όπως ακριβώς κι ένας καθρέφτης. Αν όμως κανείς ενδιαφέρεται για την ουσία της πραγματικότητας, για ό,τι υπερβαίνει αλλά και καθορίζει τον άνθρωπο, τότε θα στραφεί προς το μέτρο που είναι ένας τρόπος για να συλλάβει όλα όσα δεν έχουν δημιουργηθεί από τον ίδιο. Αν η τέχνη μάς δίνει μια εποπτεία κι ένα όριο του ανθρώπινου, η μέτρηση μας προσφέρει μια ιδέα για τον υπεράνθρωπο χώρο των αληθειών που περισσότερο από όλα μας καθορίζουν. Καθρέφτης και μέτρο ορίζουν τελικά με μεταφορικό τρόπο την ηθική και μεταφυσική διάσταση της ανθρώπινης δραστηριότητας, συναρτώντας τη μία από την άλλη και δημιουργώντας έναν κόσμο στον οποίο η τέχνη είναι πέραν της αισθητικής.

Η γλώσσα των συναισθημάτων και η γλώσσα της Τέχνης: εκφραστική-φυσιογνωμική αντίληψη και το νόημα της εικόνας

Δέσποινα Σταματοπούλου

Λέκτορας Ψυχολογίας

Τμήμα Φιλοσοφικών & Κοινωνικών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Η ανακοίνωση αυτή αναφέρεται σε ένα ερευνητικό πρόγραμμα που επικεντρώνεται σε ενδο-πολιτισμικές και δια-πολιτισμικές διαφοροποιήσεις της αντιληπτικής εμπειρίας καλλιτεχνικών μη-αναπαραστατικών γραμμικών σχεδίων, τα οποία παρουσιάζουν την υποκειμενική εμπειρία των συναισθημάτων του Φόβου και της Αγαλλίασης σε Έλληνες και Καναδούς φοιτητές. Η επικοινωνιακή

δυνατότητα των εικόνων αυτών αντιπαραβάλλεται με αντίστοιχα ερευνητικά δεδομένα που αφορούν την επικοινωνιακή δυνατότητα των παραπάνω συναισθηματικών καταστάσεων, όταν αυτές διατυπώνονται μέσα από λέξεις-έννοιες.

Το ερευνητικό υλικό αποτελείται από σχέδια που δημιούργησαν Έλληνες φοιτητές της ΑΣΚΤ. Η ανάλυση των αποτελεσμάτων υπέδειξε ότι οι αξιολογήσεις των υποκειμένων της έρευνας στις λέξεις-έννοιες, που δηλώνουν την υποκειμενική εμπειρία των συναισθημάτων του Φόβου και της Αγαλλίασης, δείχνουν να συγκροτούνται περισσότερο δηλωτικά και αναφορικά, εφόσον οι αξιολογήσεις αυτές σχηματίζονται κυρίως στη βάση εκτιμήσεων που αφορούν τον εαυτό. Αντιθέτως, οι αξιολογήσεις των εικόνων έχουν περισσότερο συν-δηλωτικό και υπονοούμενο χαρακτήρα, εφόσον οι εικόνες κρίνονται περισσότερο σε σχέση με κιναισθητικές, αισθητηριο-αντιληπτικές και συγκινησιακές διαδικασίες. Η δια-πολιτισμική επικοινωνία στο επίπεδο των εννοιών, και κυρίως του θετικού συναισθήματος της Αγαλλίασης, δείχνει να είναι αρκετά προβληματική, υποδεικνύοντας στερεοτυπική επεξεργασία από τα υποκείμενα της έρευνας. Αντιθέτως, η δια-πολιτισμική δυνατότητα επικοινωνίας σε σχέση με τις εικόνες εμφανίζεται ισχυρή, ιδίως σε σχέση με τη μη-αναπαραστατική εικόνα που παριστά τη συναισθηματική εμπειρία του Φόβου. Παράλληλα, μέσα από τα ερευνητικά αποτελέσματα αναφαίνεται και η σχετική αντιστοιχία εικόνας και λέξεως-έννοιας σε σχέση με το αρνητικό συναίσθημα του Φόβου.

Τα παραπάνω ευρήματα υποδεικνύουν ότι υπάρχει ένα κοινό, «εμπειριακό» πλαίσιο συγκρότησης του νοήματος κατά την αντιληπτική διαδικασία, που δίνει έμφαση στις δυναμικές και συναισθηματικές ποιότητες της αντιληπτικής εμπειρίας (εκφραστική και φυσιολογική αντίληψη) και προτείνει τη βαθιά σχέση μεταξύ δράσης, αντίληψης και συναισθήματος, η οποία διαμορφώνει το πεδίο του υπονοούμενου νοήματος και δημιουργεί ταυτόχρονα το δυποκειμενικό επίπεδο επικοινωνίας μεταξύ θεατή και καλλιτέχνη.

Τέλος, τα αποτελέσματα σχολιάζονται σε σχέση με τα χαρακτηριστικά του 'στυλ' και της 'διάθεσης' στα έργα Τέχνης, καθώς επίσης και με τη λειτουργία των αρνητικών συναισθημάτων στην Τέχνη και τη διαδικασία της εν-συναίσθησης.

**Φαντασία και εικόνα:
η θεμελίωση της μιμητικής απεικόνισης στη βυζαντινή αισθητική**

Μαρία Φιολιτάκη

Υπ. Δρ. Φιλοσοφίας

Τμήμα Φιλοσοφικών & Κοινωνικών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Η έννοια της *φαντασίας* κληροδοτείται από την αρχαιοελληνική στη βυζαντινή σκέψη με όλο το παραδοσιακό φορτίο της. Στην πλατωνική φιλοσοφία ως *φαντασία* νοείται ο συνδυασμός των λειτουργιών της αίσθησης και της κρίσης (της *δόξας*). Αντίθετα, για τον Αριστοτέλη η *φαντασία* είναι μια αντιληπτική λειτουργία που προκαλείται από την αισθητηριακή αντίληψη και διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στη διαδικασία της γνώσης.

Στο πλαίσιο του ιδιόμορφου φιλοσοφικού εκλεκτικισμού τους, οι βυζαντινοί θα αναζητήσουν στις δύο αρχαίες φιλοσοφικές παραδόσεις τη γνωσιοθεωρητική θεμελίωση (και τη νομιμοποίηση) για τη δημιουργία και τη χρήση της μιμητικής απεικόνισης του (υπερβατικού) προτύπου. Έτσι, η βυζαντινή *φαντασία* παρουσιάζεται ως μέρος του εγχειρήματος για την αναζήτηση μιας υπερβατικής αλήθειας, καθώς τίθεται μεταξύ εμπειρίας και κατανόησης: είναι η διαδικασία σύνθεσης των εμπειρικών δεδομένων και το προπαρασκευαστικό στάδιο για τη νοητική σύλληψη της εικόνας ως συμβόλου.

Ίσως δεν θα ήταν υπερβολική η διαπίστωση ότι τελικά οι βυζαντινοί στοχαστές δεν αρκέστηκαν μόνο στη γόνιμη αφομοίωση βασικών αρχών της αρχαιοελληνικής σκέψης προκειμένου να διατυπώσουν τη δική τους θέση, αλλά πραγματοποίησαν και σε ορισμένα σημεία μια υπέρβαση: Η βυζαντινή *φαντασία* δεν είναι παθητική, διότι, αφού προσλάβει *ένδον το γνωστόν*, το επεξεργάζεται· όμως, δεν είναι *ενεργητική* όπως η στωική φαντασία: δεν *καταλαμβάνει* απλώς τα αισθητηριακά δεδομένα αλλά μπορεί να ανεξαρτητοποιηθεί από αυτά – έστω και αν αυτή η ανεξαρτησία σημαίνει την καταδίκη της.

Οι βυζαντινοί στοχαστές διακρίνουν δύο σημασίες της έννοιας: (α) τη *φαντασία* ως αντιληπτικό στάδιο, που παραπέμπει στην αριστοτελική παράδοση και νομιμοποιεί την αναγωγική χρήση της εικόνας, και (β) τη *φαντασία* ως διαδικασία δημιουργίας νοητικών εικόνων και ως πηγή έμπνευσης για εικόνες ζωγραφικής.

Η αισθητική της μεταμφίεσης

Νίκος Ψιλάκης

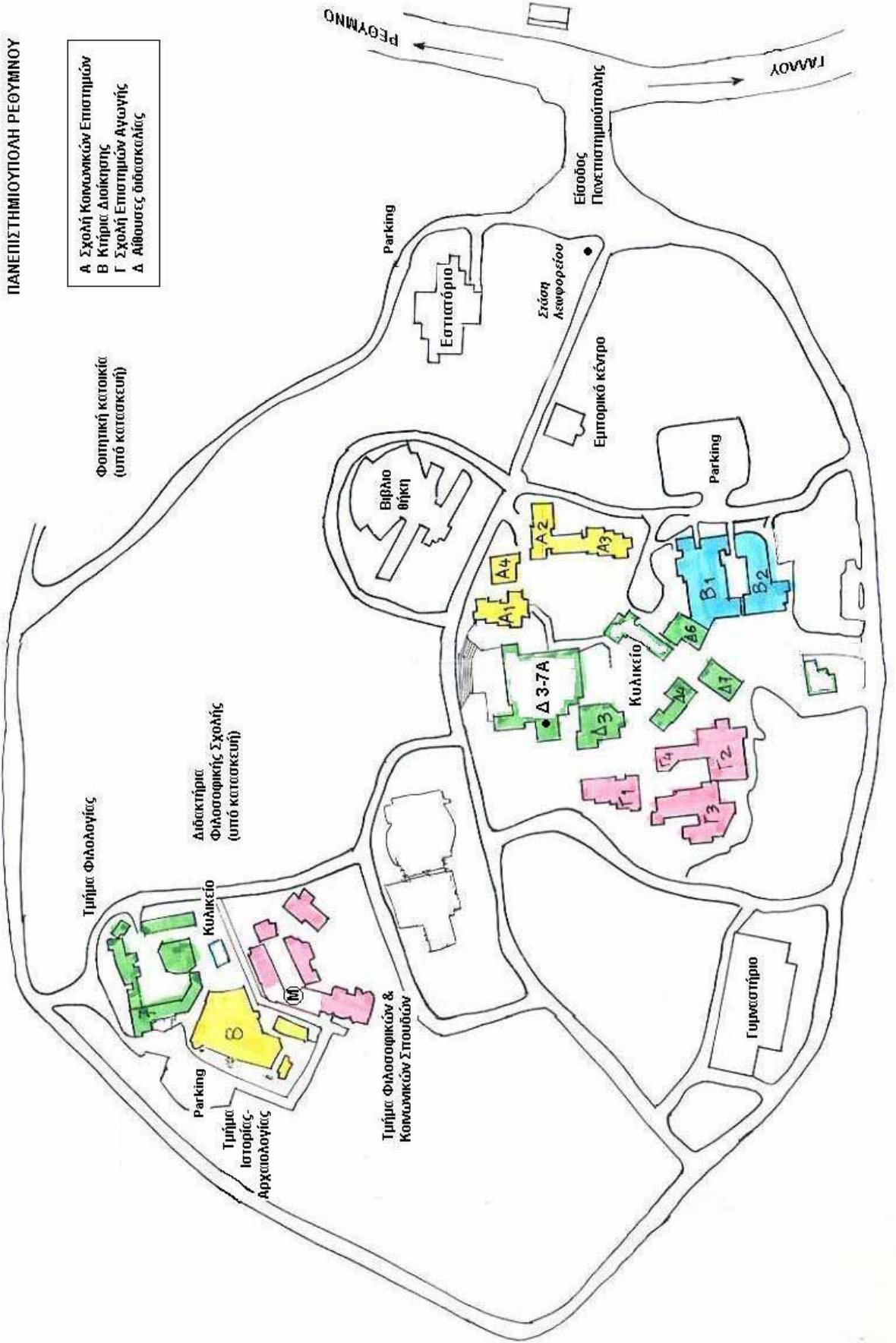
Συγγραφέας

Οι εθιμικές αποκριάτικες μεταμφιέσεις της Κρήτης απηχούν την ‘αισθητική της παρωδίας’ και την τάση διακωμώδησης που αποσκοπεί στην πρόκληση ευθυμίας. Ωστόσο, η χρήση αρχέγονων γονιμικών και αναπαραγωγικών συμβόλων, καθώς και οι ειδικοί χοροί (όπως ο «αρκουδιάρης» των ανατολικών υπωρειών του Ψηλορείτη), αποτελούν στοιχεία που συνδέουν τα κυρίαρχα ως τη δεκαετία του 1960 αποκριάτικα δρώμενα με τις τελετές γονιμότητας.

Στην εισήγηση εξετάζονται μερικές από τις πιο χαρακτηριστικές ανθρωπομορφικές μάσκες της Κρήτης, η κατασκευή τους και ο τρόπος με τον οποίο απεικονίζεται η ανθρώπινη μορφή στις παραδοσιακές μεταμφιέσεις. Επιπλέον, διερευνάται η σύζευξη των αντιθέτων στα δρώμενα της Αποκριάς και της Καθαρής Δευτέρας, όπως το ιερό και το ανίερο, το ωραίο και το άσχημο, το σεμνό και το άσεμνο.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥΠΟΛΗ ΡΕΘΥΜΝΟΥ

- A Σχολή Κοινωνικών Επιστημών
- B Κτήριο Διοίκησης
- Γ Σχολή Επιστημών Αγωγής
- Δ Αίθουσες διδασκαλίας

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΟΜΙΛΗΤΩΝ

- Αικατερινίδης Γεώργιος**, Δρ. Φιλολογίας, τ. Διευθυντής Ερευνών
Κέντρου Λαογραφίας Ακαδημίας Αθηνών, Επίτιμος Διδάκτωρ
Τμήματος Φιλοσοφικών & Κοινωνικών Σπουδών Παν/μίου Κρήτης
- Ανδρουλιδάκης Κώστας**, Επ. Καθηγητής Φιλοσοφίας, Παν/μιο Κρήτης
- Αποστολοπούλου Γεωργία**, Καθηγήτρια Φιλοσοφίας, Παν/μιο
Ιωαννίνων
- Γεωργάκη Αναστασία**, Λέκτωρ Μουσικής Τεχνολογίας, Παν/μιο Αθηνών
- Δροσοφορίδου Ελένη**, Δρ. Ιστορίας της τέχνης
- Ζειμπέκης Ιωάννης**, Αν. Καθηγητής Φιλοσοφίας, Πανεπιστήμιο Grenoble
- Ζήβας Διονύσης**, Ομότιμος Καθηγητής ΕΜΠ, Πρόεδρος Δ.Σ. Ιδρύματος
‘Παναγιώτη & Έφης Μιχελή’
- Ζωγραφίδης Γιώργος**, Επ. Καθηγητής Φιλοσοφίας, Παν/μιο Κρήτης
- Καϊμάκης Παύλος**, Αν. Καθηγητής Φιλοσοφίας, Αριστοτέλειο Παν/μιο
Θεσσαλονίκης
- Καλιγιάννης Μανόλης**, Ζωγράφος, τ. Διευθυντής Μουσείου Terriade
- Κάλφας Βασίλης**, Καθηγητής Φιλοσοφίας, Αριστοτέλειο Παν/μιο
Θεσσαλονίκης
- Κουγιουμουτζάκης Γιάννης**, Καθηγητής Ψυχολογίας, Παν/μιο Κρήτης
- Μαραγκός Γιώργος**, Αν. Καθηγητής Φιλοσοφίας, Παν/μιο Κρήτης
- Μαζοκοπάκη Αικατερίνη**, Υπ. Δρ. Αναπτυξιακής Ψυχολογίας
- Μιράσγεζη Αθηνά**, Δρ. Φιλοσοφίας, Ειδικός Επιστήμων, Παν/μιο
Αθηνών
- Νικολακάκης Γιώργος**, Αν. Καθηγητής Κοινωνικής Ανθρωπολογίας,
Παν/μιο Κρήτης
- Πάγκαλος Μιχάλης**, Δρ. Φιλοσοφίας, Διδάσκων θέσης ‘Μιχελή’, Παν/μιο
Κρήτης
- Παπαδοπεράκη Ασπασία**, Γλύπτρια
- Παπασταθόπουλος Στάθης**, Δρ. Αναπτυξιακής Ψυχολογίας, Διδάσκων
Π.Δ. 407/80, Παν/μιο Κρήτης
- Παπαχριστόπουλος Νίκος**, Δρ. Κοινωνιολογίας
- Παρισάκη Θεόπη**, Αν. Καθηγήτρια Φιλοσοφίας, Αριστοτέλειο Παν/μιο
Θεσσαλονίκης
- Πούλος Παναγιώτης**, Επ. καθηγητής Φιλοσοφίας και Αισθητικής, ΑΣΚΤ
- Πρώμος Κωνσταντίνος**, Δρ. Φιλοσοφίας, Διδάσκων θέσης ‘Μιχελή’,
Παν/μιο Κρήτης
- Σταματοπούλου Δέσποινα**, Λέκτορας Ψυχολογίας, Παν/μιο Κρήτης
- Φιολιτάκη Μαρία**, Υπ. Δρ. Φιλοσοφίας, Παν/μιο Κρήτης
- Ψιλάκης Νίκος**, Συγγραφέας